

Висновки й перспективи подальших досліджень. Україна займає вагомe місце на світовому ринку зернової продукції. Основною перевагою країни перед конкурентами є вдале природно-кліматичне та географічне розміщення відносно основних зовнішніх ринків. Однак в аграрному секторі після 2000 р. відбулися серйозні деформації й намітилися негативні тенденції (диспропорції між вирощуванням експортоорієнтованих культур і продукцією, потребою для задоволення внутрішніх потреб населення; посилення процесів холдингізації). Незважаючи на це, Україна має необхідні умови для закріплення в ролі одного з основних світових експортерів зерна.

Список використаної літератури

1. Геєць В. Соціоекономічна модернізація аграрного сектору України (концептуальні положення) / В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 4–14.
2. Голосов О. О. Особливості формування конкурентної позиції виробника зерна на світовому товарному ринку / О. О. Голосов // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 50, т. 2. – С. 34–38.
3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>
4. Маслак О. Зернові перспективи України / О. Маслак // Пропозиція. – 2009. – № 2 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=2873&number=94>
5. Никишина О. В. Проблемы реализации конкурентных преимуществ украинского зерна на мировом рынке // Экон. инновации. Вып. 27 : Научные основы и современные тенденции пространственного развития. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2007. – С. 178–187.
6. Ситуація на ринку зерна та продуктів його переробки за 2006 / 2007–2009 / 2010 МР // Державна підтримки українського експорту / Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/harchova_i_pererobna_promislovist/ukr/869.htm
7. Сільське господарство України у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/sg/dop/dsg_2010
8. «Хліб Інвестбуд» став лідером з експорту зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/04/18/321695/>
9. USDA Agricultural Projections to 2019 [Electronic resource]. – Mode of access : www.usda.gov/oce/commodity/archive_projections/USDA_AgriculturalProjections2019
10. USDA Feed Grain Baseline, 2010–2019 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ers.usda.gov/Briefing/Corn/2010baseline.htm>

Статтю подано до редколегії
18.07.2012 р.

УДК 330.341.008

В. С. Корчун – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;
К. В. Дацишин – студентка ІV курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Особливості кризи зовнішньої заборгованості у високорозвинутих країнах світу

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

У статті досліджено проблему зовнішньої заборгованості високорозвинутих країн світу, яка істотно загострилася за кілька останніх років, проаналізовано основні причини кризи заборгованості цих країн й узагальнено можливі шляхи розв'язання проблеми. Виділено особливості кризи зовнішньої заборгованості багатих країн. Наведено статистичні дані про величину й динаміку зовнішньої заборгованості, проаналізовано зусилля урядів та міжнародних організацій щодо запобігання поглибленню кризи.

Ключові слова: високорозвинуті країни, криза зовнішньої заборгованості, ліміт боргу.

© Корчун В. С., Дацишин К. В., 2012

Корчун В. С., Дацишин К. В. Особенности кризиса внешней задолженности в высокоразвитых странах мира. В статье проведено исследование проблемы внешней задолженности высокоразвитых стран мира, проанализированы основные особенности и причины кризиса задолженности этих стран и обобщены возможные пути решения проблемы. Выделены особенности кризиса внешней задолженности богатых стран. Приведены статистические данные о величине и динамике внешней задолженности, проанализированы усилия правительств и международных организаций по предупреждению углубления кризиса.

Ключевые слова: высокоразвитые страны, кризис внешней задолженности, лимит долга.

Korchun V. S. Datsyshyn K. V. Specific Features of the External Debt Crisis in the High-Developed Countries of the World. In the article it is carried out the research of the problem of external debt in high -developed countries of the world, analyzes the main characteristics and causes of the debt crisis in these countries, and summarizes the possible ways of problems solving . It have been showed the features of the external debt crisis of the rich countries, presents data on the magnitude and dynamics of external debt, analyzed the efforts of governments and international organizations to prevent the deepening of the crisis.

Key words: high-developed countries, external debt crisis, the debt limit.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасні тенденції розвитку світового господарства засвідчують, що світова економічна система є досить нестійкою до різноманітних потрясінь та шоків. Проявом таких тенденцій стала світова економічна криза 2008 р., на фоні якої суттєвим дестабілізуючим чинником виступила криза зовнішньої заборгованості. Її переважно пов'язують із країнами, що розвиваються, та слаборозвинутими, для яких зовнішня залежність є загальною закономірністю економічного розвитку, але сьогодні ця криза, як ніколи, гостро постала й перед високорозвинутими країнами. Навіть країни Євросоюзу внаслідок кризи й великого боргового тягаря перебувають фактично на межі дефолту (Греція, Італія, Іспанія, Португалія). Тому основним завданням для цієї групи держав сьогодні є здійснення кроків, які забезпечать їм можливість скоротити борг до більш прийняттого рівня для того, щоб не допустити обвалу євро, виходу країн із Єврозони та падіння всієї фінансової системи світу.

Ця проблема **актуальна** з позиції дослідження причин виникнення кризи зовнішньої заборгованості саме для найбільших економік світу й взаємодії всіх гравців світової арени в розв'язанні цієї проблеми. Це визначило **мету та завдання** дослідження: проаналізувати основні фактори, що зумовили збільшення зовнішніх боргів розвинутих країн до неприйняттого рівня, й узагальнити спроби пошуку оптимальних шляхів для зменшення боргового тягаря цих країн.

Аналіз основних досліджень із цієї проблеми. Питанням розв'язування проблеми зовнішньої заборгованості присвячено науковий доробок багатьох і вітчизняних, і зарубіжних науковців. Зокрема, основні теоретичні засади формування зовнішнього національного боргу викладено в працях Т. П. Вахненко, особливості зовнішнього боргу та основні методи його вимірювання досить глибоко досліджено в роботах В. Ю. Дудченко, один із найбільш використовуваних шляхів зменшення боргу – його реструктуризація – чітко проаналізований у працях Н. В. Зражевської. Серед дослідників, які досить активно займаються проблемою зовнішньої заборгованості країн світу, також слід виділити О. А. Кириченка, Н. В. Приказюка, М. В. Пасько, Р. Барро, А. Леррік, Дж. Вульфенсона. Незважаючи на велику кількість публікацій про кризу зовнішньої заборгованості, більшість із них розглядають проблему стосовно країн, які розвиваються, тоді як криза заборгованості для високорозвинутих держав світу менш досліджена.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результаті дослідження. Зовнішня заборгованість у другій половині ХХ ст. перестала бути випадковим явищем, а поширилася практично на всі національні економіки. Обслуговування зовнішнього боргу є одним із найважливіших елементів макроекономічної політики держави.

Зовнішньою заборгованістю прийнято вважати суму фінансових зобов'язань країни перед іноземними кредиторами, що підлягають погашенню у встановлені терміни. До зовнішньої заборгованості належать переважно борги, платежі за якими здійснюються в іноземній валюті або в товарах і послугах, які впливають на платіжний баланс. Зовнішня заборгованість виникає переважно внаслідок залучення зовнішніх позик, а також у випадках націоналізації іноземної власності із зобов'язанням виплатити компенсацію попереднім власникам. Рівень зовнішньої заборгованості держави – один із вирішальних факторів динаміки її подальшого економічного розвитку. Тягар зовнішнього боргу країни здатний справити депресивний вплив на розвиток економіки через неплатоспромож-

ність країни-боржника, утрату довіри кредиторів та обмеження доступу до зовнішніх джерел фінансування [3].

Сьогодні високорозвинуті країни є лідерами за величиною зовнішнього боргу, що пов'язано, передусім, зі зростанням вартості його обслуговування. Звичайно, що у зв'язку з відносною економічною стабільністю цих країн їхня зовнішня заборгованість не набула тієї гостроти, як для країн, що розвиваються, оскільки державний борг, якщо він за своїми розмірами не виходить за прийняті параметри макроекономіки, не є чимось загрозливим. Крім того, у високорозвинутих країнах, зазвичай, більшому чи меншому державному боргу протистоїть більший чи менший борг інших країн-дебіторів [3].

Але все ж проблема заборгованості для високорозвинутих країн існує, причому з кожним роком, набуває все більшої серйозності. Заручниками боргів на сьогодні стали навіть такі гіганти світової економіки, як США, Японія, Італія, Франція, Іспанія (табл. 1).

Таблиця 1

Найбільші світові боржники (2010 р.), трлн дол. США*

Країна	Величина зовнішнього боргу, трлн дол.	Кількість населення, млн	Величина боргу на душу населення, тис.
США	14,959,328	313,2	47,793
Великобританія	10,157,502	62,7	160,001
Німеччина	5,674,192	81,8	69,366
Франція	5,632,682	65,4	86,126
Японія	3,031,998	126,4	23,987
Ірландія	2,257,540	4,6	490,769
Нідерланди	2,590,243	16,4	157,941
Італія	2,494,803	60,6	41,168
Іспанія	2,392,961	46,1	51,908

*Розраховано автором за: [9;11].

Дані таблиці показують, що надзвичайно великий зовнішній борг сьогодні припадає на країни, на яких фактично тримається вся світова економічна система. І якщо такі країни, як США, Японія, Німеччина чи навіть та ж Греція, оголосять про дефолт, його наслідки в умовах глобалізації відчують на собі всі економіки світу. У серпні 2011 р. світова економіка слідувала за розвитком подій у США. Країна могла оголосити про технічний дефолт, що означало б її неспроможність тимчасово платити за своїми боргами. Такого розвитку подій можна було очікувати у зв'язку з тим, що в травні 2011 р. державний зовнішній борг США перевищив установлену раніше межу в 14,3 трлн дол. Тому потрібно було в короткі терміни, а саме до 2 серпня 2011 р., розв'язати питання про підняття межі допустимого боргу країни.

Звичайно, що така звістка спричинила паніку на міжнародних фондових ринках: інвестори почали продавати акції й переводити кошти від їх продажу в державні облігації США – традиційний інструмент захисту від фінансової невизначеності. Трейдери поспішали застрахуватися на випадок нових падінь курсів акцій. Така ж поведінка спостерігалася на фінансових ринках на початку кризи 2008 р. Це спричинило значне падіння фондових ринків по всьому світу [4].

Після запеклих і тривалих дискусій у конгресі 2 серпня 2011 р. президент США підписав закон про негайне збільшення боргової стелі на 400 млрд дол., а також отримав право вимагати підвищення ліміту ще на 500 млрд, яким пізніше й скористався. Крім того, документ надав можливість голові Білого дому ініціювати ще одне збільшення межі держборгу – на суму від 1,2 до 1,5 трлн дол. Цю можливість також використано, і 27 січня 2012 р. сенат США проголосував за чергове збільшення ліміту зовнішнього боргу США до 16,4 трлн дол [1].

І хоча економіку США та світову економіку вдалося врятувати прийняттям такого рішення, воно кардинально не розв'язало проблеми зовнішньої заборгованості, а лише відтягнуло можливі негативні наслідки. Якщо така велика держава, як США, стояла на межі дефолту один раз, це може повторитися ще раз, і немає гарантії, що наступного разу так само можна буде уникнути дефолту.

Ознайомившись із динамікою підвищення межі держборгу в США, можна побачити, наскільки швидко і США, і разом із ними найбільші економіки світу нарощують свої борги й тим самим ставлять у загрозливе становище всю світову економіку (рис. 1).

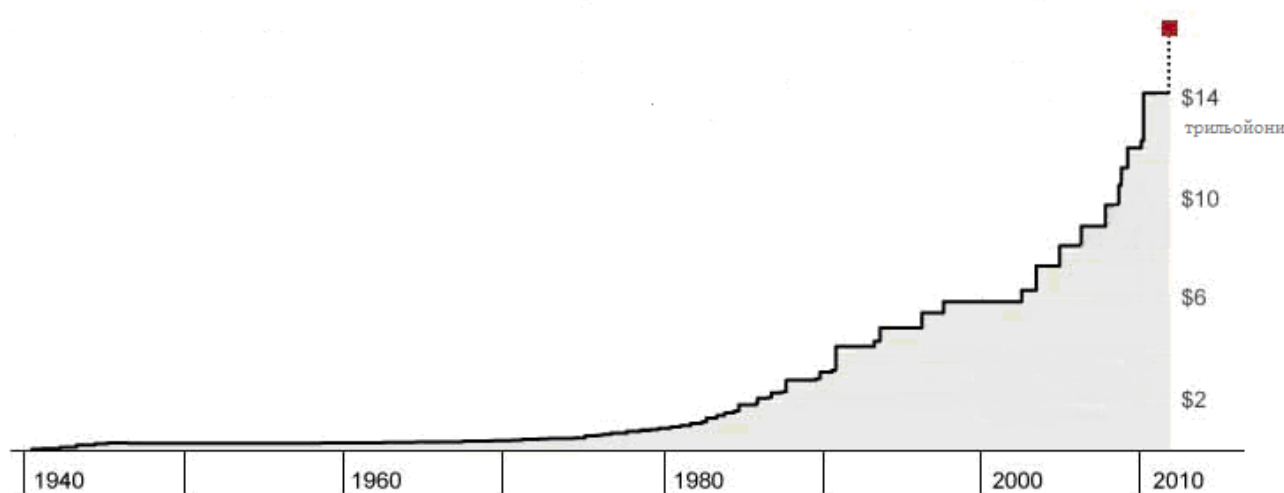

Рис. 1. Частота підняття рівня боргового ліміту США [13]

За підрахунками Міністерства фінансів США, конгрес із 1960 р. 78 разів здійснював підвищення або зміну величини ліміту державного боргу. У 1940 р. межа державного боргу була приблизно 43 млрд дол. Протягом Другої світової війни вона підвищилася до 300 млрд дол. Із 2000 р. ліміт державного боргу зріс на 140 % і досяг 6 трлн дол. У 2011 р. висунуто пропозицію підвищити ліміт держборгу з 14,3 трлн дол. ще на 2,5, або 2,7 трлн дол. Як бачимо, у США зберігається тенденція до постійного збільшення ліміту державного боргу, а це означає, що сам борг однієї із найбільш розвинутих країн світу невпинно зростає. Відповідно, збільшується його обслуговування, що спричиняє зменшення витрат на соціальну допомогу, на економічний розвиток країни, а також загострює проблему фінансування частки США в численних міжнародних організаціях.

Особливе занепокоєння світової спільноти, урядів країн та міжнародних фінансових організацій викликають сьогодні розвинуті країни Європи. Греція, Італія, Іспанія, Португалія, Ірландія – це далеко не весь список високорозвинутих економік Європи, які перебувають під наглядом міжнародних фінансових організацій та до яких постійно висувуються вимоги щодо зменшення величини зовнішнього боргу до більш прийнятної рівня. Причому сьогодні криза заборгованості настільки серйозно зачепила цей регіон, що ставиться під сумнів майбутнє існування Європейського Союзу.

У цьому контексті найперше слід згадати Грецію, яка перебуває в глибокій кризі. Фактично 20 березня 2012 р. Греція у зв'язку з борговою кризою могла оголосити про дефолт, але країні все ж удалося домовитися з інвесторами про часткове списання боргів та обмін облігацій. Ідеться про зменшення боргового тягаря Греції в 360 млрд євро на 107 млрд євро. Знову ми спостерігаємо ситуацію, коли країна не намагається здійснити заходи в напрямі подолання кризи, а просто відтягує найбільш несприятливий поворот подій – дефолт. Для Греції ці гроші – це не благодійна допомога, це знову ж таки кредит, який рано чи пізно потрібно буде віддати, тобто нові й нові борги. Навряд чи можна в такому випадку говорити про швидке вирішення боргової кризи. І зараз на Грецію чекають нелегкі часи. Проблема вже полягає не просто у вирішенні питання зовнішньої заборгованості. Цій країні потрібні масштабна перебудова економіки й здійснення структурних реформ, у тому числі дуже непопулярних заходів з урізання соціальних програм, проти яких населення бунтує впродовж 2011–2012 рр. А на це можуть піти десятиліття [6].

Італія – країна, у якій влада запевняє, що боргової кризи в них немає, – також відчула наближення дефолту та насправді має серйозні проблеми, що й дає підставу відносити її до нестабільних країн Європи. Борг Італії перевищив 120 % ВВП, що вдвічі більше за встановлену ЄС норму. Тому країна змушена вживати засобів жорсткої економії й шукати шляхи виходу із боргової ями [5].

Також нестабільна ситуація в Ірландії, яка входить у число лідерів за величиною боргу. Її зовнішній борг становить 2,378 трлн дол. І хоча ця країна категорично не погоджувалась із твердженнями представників ЄС, що вона потребує фінансової допомоги, Ірландія стала однією з перших, хто почав отримувати цю допомогу з Європейського фонду фінансової стабільності.

Аналогічними є ситуації із зовнішньою заборгованістю інших країн Євросони. Але найбільша проблема полягає в тому, що вони й надалі беруть досить великі борги і, найшвидше, частина з них через деякий час знову буде списана, щоб урятувати як країну, так і Союз загалом. Прогнози експертів не дуже втішні. Так, відомий «провісник криз» Нуріель Рубіні, професор Нью-Йоркського університету, у жовтні 2010 р. спрогнозував свій «найкращий варіант розвитку подій», відповідно до якого «євросона якимось перетерпить ще два-три роки, а потім розпадеться через сукупність реструктуризації державних боргів і вихід деяких найслабших економік» [7].

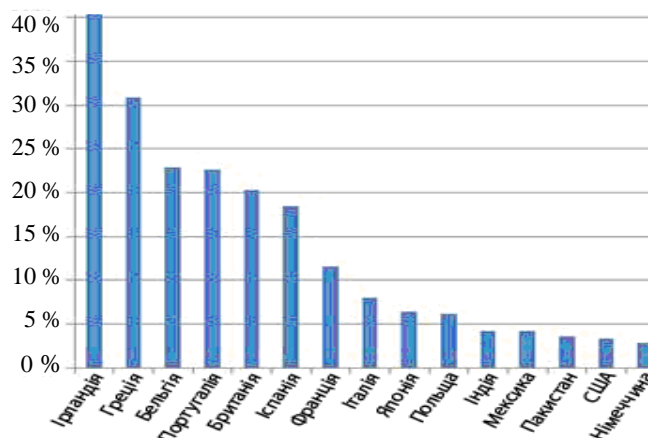

Рис. 2. Глобальна боргова криза – ризик банкрутства держави (%) [12]

Проаналізувавши дослідження порталу The Market Oracle, який подає щоденну інформацію про стан фінансових ринків та робить відповідні прогнози, робимо висновок, що боргова криза країни може спричинити її банкрутство, тобто дефолт. Знаючи величину зовнішніх боргів, фахівці прогнозують, ступінь імовірності банкрутства держави. Із рис. 2 зрозуміло, що найвищий цей відсоток в Ірландії – 40 % імовірності дефолту, далі йдуть Греція – 32 %, Бельгія – 23 %, Португалія – 22 %, Великобританія – 21 %. Отже, очевидно, що ризики дефолту в країн досить високі. Причому слід зазначити, що високі вони саме в розвинутих країнах Європи (за винятком Німеччини), які в докризові роки показували стабільні результати зростання економіки. Прогнозуючи розвиток подій, високорозвинуті країни світу намагаються знайти можливий вихід із ситуації, що склалася. Так, США планують різко скоротити видатки державного бюджету, підвищити вже наявні податки та увести нові, щоб збільшити доходи державної казни. Звичайно, такі заходи економії не влаштовують населення, яке постійно протестує проти таких рішень.

ЄС у цьому питанні здійснює масштабніші кроки. На початку березня 2012 р. підписано «Договір про стабільність, координацію й управління в економічному та валютному союзі». Мета підписання договору – забезпечення фінансової координації між країнами, які є членами зони євро, контроль над проектами бюджетів цих держав, а також посилення нагляду за фінансовою політикою країн-учасниць, які звернулися за наданням економічної допомоги. Угода передбачає уведення санкцій проти країн, де дефіцит бюджету перевищуватиме 3 %, і визначає первинний дефіцит на рівні 0,5 %. А для менш розвинутих країн ЄС він може становити 1 %.

Але не всі країни підтримують цей проект. Так, Великобританія й Чехія вважають, що його впровадження дає можливість Єврокомісії втручатись у внутрішні справи держав – членів ЄС – та диктувати їм умови здійснення політики. Хоча, на нашу думку, у ситуації, коли досить багато країн Союзу просто не в змозі справитись із надзвичайно великими боргами, така скоординована, централізована політика якраз і може принести бажані позитивні результати та країнам вдасться врегулювати своє фінансове становище й повернути стабільність євро [8].

Також країни ЄС планували випустити спільні облигації для заміни своїх боргів. Представники Єврокомісії вважають, що такі дії зможуть забезпечити всі необхідні фінансові потреби держав, незважаючи на дефіцити їхніх бюджетів. Але Німеччина виступила проти цієї ідеї, яка потребує допрацювання та узгодження з усіма членами ЄС [10].

Європа, як і США, також здійснює масштабну економію, через зменшення видатків державного бюджету, підвищення пенсійного віку тощо. На прикладі Греції бачимо, як був застосований один із найбільш уживаних методів зменшення боргу – його реструктуризація. Проте надмірна реструктуризація також не виведе країну із боргової кризи, адже цей шлях передбачає зміну умов платежів за боргами, але ніяк не їх повне усунення.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Високорозвинуті країни світу сьогодні зіткнулися з досить серйозними проблемами, розв'язання яких потребує координації всієї міжнародної спільноти. Криза заборгованості, що охопила ці країни, може призвести до неплатоспроможності більшості із них, до збільшення рівня безробіття, до занепаду не лише економіки цих країн, але й економіки всього світу. Тому розвинуті держави повинні сьогодні виробити дієвий антикризовий план. Причому вони змушені позбавлятися від боргів, а не брати все нові або змінювати умови старих. Світ звик жити в борг, але це приносить позитивний результат лише тоді, коли є можливість сплатити взяті на себе зобов'язання. У сучасних умовах більшість країн не має такої можливості, тому потрібно поступово позбавлятися боргового тягара й учитися жити за власний рахунок.

Список використаної літератури

1. Американський сенат зняв загрозу дефолту США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.dt.ua/ECONOMICS/amerikanskiy_senat_znyav_zagrozu_defoltu_ssha-96306.html
2. Боринець С. Я. Міжнародні фінанси : підручник / С. Я. Боринець. – К. : Знання-Прес, 2002. – 311 с.
3. Вахненко Т. П. Соціально-економічні фактори формування зовнішньої заборгованості в країнах із низьким та середнім рівнем доходу / Т. П. Вахненко // Зовнішньоборгові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин : монографія. – К. : [б. в.] – 2006. – С. 68–89.
4. Експерти: США загрожує технічний дефолт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrnews.com/uk/news/economics/2011/07/14/48275>
5. Загоруйко Ю. Боргова криза в Європі: Італія готується до жорсткої економії / Ю. Загоруйко // Дзеркало тижня. – 2011. – № 29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/borgova_kriza_v_evropi_italiya_gotuetsya_do_zhorstkoyi_ekonomiyi-86403.html
6. Загоруйко Ю. Греція: не дефолт / Ю. Загоруйко // Дзеркало тижня. – 2012. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/gretsiya_ne_defolt-98867.html
7. Загоруйко Ю. Ірландію просять змиритися... з допомогою / Ю. Загоруйко // Дзеркало тижня. – 2010. – № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/irlandiyu_prosyat_zmiritisya_z_doromogoyu-61483.html
8. Рада ЄС схвалила другий антикризовий пакет заходів для країн Єврозони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.dt.ua/ECONOMICS/rada_es_shvalila_drugiy_antikrizoviy_paket_zahodiv_dlya_krayin_evrozoni-97616.html
9. Рейтинг найбільших країн-боржників у світі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.dt.ua/articles/68224#article>
10. David Oakley Common bond could help stabilise the eurozone [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/8aade772-63a6-11df-a32b-00144feab49a.html#axzz1rIrUi9NJ>
11. External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users. PART I Conceptual Framework. The Measurement of External Debt: Definition and Core Accounting Principles [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/eds/Eng/Guide/file2.pdf>
12. Global Sovereign Debt Crisis, Country Bankruptcy Relative Risk of Default [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.marketoracle.co.uk/Article18273.html>
13. How often the debt limit has been raised [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.infiniteunknown.net/2011/07/>

Статтю подано до редколегії
18.07.2012 р.